

розумових та мовленнєвих навичок. Сюжетно-рольова гра є засобом відображення навколишньої дійсності, способом освоєння діяльності, взаємин дорослих у доступній для дитини формі, де вона зможе «приміряти» на себе будь-які ролі [5]. Діти використовують різноманітні види ігор та іграшок, за допомогою яких здатні реалізувати ту гру, яка виникає в їхній уяві. Саме іграшки призначені для різнобічного впливу на дитину, проте цей вплив може зробити не кожна окрема іграшка, а їх сукупність, тобто відповідний підбір іграшок [3].

Корекційно-розвивальна програма для дошкільників має на меті розвиток пам'яті, мовлення, мислення, уяви, почуття гумору, позитивного ставлення до себе, яка включає в себе 10 занять тривалістю по 60 хвилин. Впродовж занять також використовуються вправи на активізацію, метою яких є зняття втоми, напруги, налагодження психоемоційної атмосфери в групі. Корекційно-розвивальна програма, являє собою цикл взаємопов'язаних, логічно поєднаних занять, методи та прийоми підібрані відповідно до особливостей цільової аудиторії, та сприятимуть виникненню бажання покращення та розвитку своїх пізнавальних процесів.

Висновки: Отже, завдяки пізнавальним психічним процесам дитина одержує знання про навколишній світ, про себе, засвоює нову інформацію, запам'ятовує, розв'язує певні завдання. Розвиток пізнавальних процесів пов'язаний із становленням предметної, ігрової, пізнавальної діяльності дитини. Розгортання складних і тривалих ігрових сюжетів зміцнює стійкість уваги дитини, сприяє зростанню її довірливості, повноцінно формує пізнавальну сферу дошкільника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: навчальний посібник / Т.В. Дуткевич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
2. Запорожец А.В. Основные проблемы онтогенеза психики / А.В. Запорожец // Избр. психолог, труды: в 2 т. – М.: Педагогика. – Т. 1. – 1986. – С. 223-257.
3. Леонтьев. А.Н. Проблемы развития психики / А.Н. Леонтьев. – [4-е изд., стереотип.]. – М.: Изд-во Моск. Ун-ту, 1981. – 584 с.
4. Павелків Р.В. Дитяча психологія: навч. посіб для самост. роб. студ / Р. Павелків, О. Цигипало. – К.: Академвидав, 2008. – 432 с.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – [3-е изд.]. – СПб.: Издательство «Питер», 2000. – 712 с. – (серия «Мастера психологии»).

Гудяк Н.

Науковий керівник – доц. Пеньковська Н. М.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ ТА ОСОБИСТІСНОЇ ТРИВОЖНОСТІ В РАННІЙ ЮНОСТІ

Актуальність дослідження. Ранній юнацький вік – період бурхливого особистісного становлення, пора усвідомленої проби власних позицій, завершального етапу формування цілісної Я-концепції. Соціально-психологічна ситуація в юнацькому віці ускладнюється активною спробою у відкритті себе справжнього, осмисленням своїх життєвих перспектив та сумнівами щодо власної особистісно-духовної та професійної спроможності. Така ситуація спричинює різке підвищення особистісної тривожності, яка виникає як результат емоційного неблагополуччя в значущій сфері спілкування і часто є причиною появи неврозів та соматичних розладів.

У період ранньої юності на особистісний розвиток впливає багато факторів. Спілкування з товаришами, авторитетним дорослим, до якого юнак чи дівчина ставляться як до ідеалу, прагнення належати до значущої групи, об'єднаної спільними інтересами є тим ґрунтом, який може позитивно вплинути на особистість. Більшу частину свого життя людина проводить у групі, і саме тому місце, яке вона займає і в соціумі, і в оточенні, близькому для неї, вкрай важливе.

Особливого значення для багатьох юнаків та дівчат набуває навчально-професійна діяльність, пов'язана з майбутньою реалізацією себе як фахівця в обраній галузі. Попри професійну підготовку у навчальному закладі специфічні психологічні та виховні функції виконує міжособистісне спілкування – динамічна система, що характеризується наявністю зв'язків між кожним індивідом зокрема та колективом в цілому. Статус, який молода людина займає у групі однолітків, безперечно, є одним із чинників, що визначають специфіку міжособистісного спілкування. Водночас, не менш важливу роль у цьому процесі відіграє ступінь особистісної тривожності молодої людини.

Аналіз літератури з окресленої проблематики показує, що з'ясуванню різноманітних аспектів тривожності, як стійкої властивості, присвятили свої роботи Г.Г. Аракелов, О.І. Захаров, М.Д. Левітов, О.М. Прихожан, Е.Е. Шотт, Ю.Л. Ханін та інші. Питаннями

соціометричного статусу займалися В.В. Абраменкова, Дж. Морено, Я.Л. Коломинський, Т.А. Рєпіна та інші.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що для особистості раннього юнацького віку постає завдання – зайняти гідне соціальне положення і успішно вирішити питання професійного самовизначення. Проте на цьому шляху нерідко виникають різноманітні перешкоди як зовнішні, так і внутрішні. До останніх належить така психологічна особливість як тривожність. Зважаючи на зазначене, ми вбачаємо мету наукових пошуків у дослідженні особливостей взаємозв'язку між соціометричним статусом та особистісною тривожністю у ранній юності.

Відповідно до мети нами визначено наступні **завдання**:

- на основі аналізу наукових джерел вивчити стан дослідження проблеми тривожності у психологічній науці;
- проаналізувати особливості особистісної тривожності в ранній юності;
- виявити особливості соціометричного статусу та його значення у ранньому юнацькому віці;
- охарактеризувати тривожність як фактор впливу на міжособистісні стосунки;
- розробити та реалізувати корекційно-розвивальну програму, спрямовану на зниження рівня особистісної тривожності у юнаків та дівчат, та перевірити її ефективність.

Висвітлення проблеми. Серед найбільш актуальних питань, які виникають в практичній діяльності людини, особливе місце займають проблеми, пов'язані з психічними станами. Що стосується останніх, то чи не найбільшу увагу дослідники приділяють тривожності, яка визначається переважно як змінний психічний стан, що характеризується суб'єктивним відчуттям напруги, різного роду побоюваннями, підвищенням активності нервової системи тощо.

У зарубіжній психології вивчення тривожності традиційно проводилося у трьох напрямках: класична теорія емоцій, теорія научіння, психоаналіз. З позицій фройдизму тривожність розглядається як достатньо стабільне утворення, що здійснює великий вплив на весь подальший розвиток людини, а походження тривожності розуміється як зіткнення конкуруючих несвідомих тенденцій. У контексті теорії емоцій тривожність вживається як термін, яким описують до будь-якої комбінації взаємодії зі страху та інших афектів і визначених афективно-когнітивних орієнтацій. Відповідно до поглядів класиків теорії научіння і представників її більш сучасних відгалужень, тривожність і страх – дуже близькі явища, які розглядаються як емоційні реакції, що виникають на основі умовного рефлексу [4; 5; 6].

На думку низки інших авторів (Л.І. Божович, Л.В. Бороздіна, Г.Ш. Габдреева, І.В. Імедадзе, В.Р. Кисловської, О.М. Прихожан) тривожність являє собою суб'єктивне переживання дискомфорту, пов'язане з очікуванням неблагополуччя, з передчуттям небезпеки.

Тривожність, як переживання емоційного дискомфорту, є вираженням незадоволення значущих потреб людини, актуальних при ситуативному переживанні тривоги і стійко домінуючих по гіпертрофованому типу при постійній тривожності. Як і будь-яке психологічне явище, тривожність характеризується складною будовою, що включає когнітивний, емоційний і операціональний аспекти при домінуванні емоційного [4].

Тривожність, як особистісне утворення, може виконувати в поведінці та розвитку особистості мотивуючу функцію, підміняючи собою дії з інших мотивів і потреб. Як властивість особистості тривожність багато в чому обумовлює поведінку суб'єкта.

Водночас, певний рівень тривожності – природна й обов'язкова особливість активної діяльності особистості. У кожної людини існує свій оптимальний або бажаний рівень тривожності – це так звана корисна тривожність, призначення якої є забезпечення безпеки суб'єкта на особистісному рівні. Наприклад, рівень тривожності показує внутрішнє ставлення дитини до певного типу ситуацій і дає непряму інформацію про характер взаємин дитини з однолітками і дорослими в сім'ї, школі тощо. Коли ж цей рівень перевищує оптимальний, можна говорити про появу підвищеної тривожності. У дітей з даним рівнем тривожності формується стійке ставлення до себе як до слабого, невмілого, що в подальшому породжує загальну установку на невпевненість у собі [4].

Не винятком є особистість, яка перебуває на етапі раннього юнацького віку. Основна соціальна задача індивіда на цьому етапі є вибір професії, соціальне та особистісне самовизначення. До моменту закінчення школи юнаки та дівчата мають бути психологічно готовими до дорослого життя. Йдеться про сформованість властивостей, здібностей та потреб, які б дали змогу молодій людині повною мірою реалізувати себе в праці, громадському житті, майбутній сім'ї [1].

У юнацькому віці індивід прагне не просто займати певну соціальну позицію, а й бажає, щоб його діяльність приносила певну користь іншим людям. Інакше кажучи, для юнака є важливим як виконання певної соціальної ролі, так і відповідність останньої його індивідуальності. Він прагне, щоб структура ділових стосунків в класі чи групі максимально відповідала структурі міжособистісних стосунків. Водночас, в межах організованого колективу, питання стосунків товариша до товариша – це не питання дружби чи любові, не питання сусідства, а питання відповідальної залежності [3].

Критерії, які визначають соціометричний статус молодих людей в колективі є багатогранні. Проте, чим би не визначався цей статус у ранній юності, він виявляє сильний вплив на поведінку особистості та на її самовизначення. Несприятливий статус у класному колективі, на думку фахівців, є однією з головних причин передчасного залишення старшокласником школи, причому такі юнаки часто потрапляють під поганий вплив поза школою [2].

Враховуючи важливість спілкування та взаємодії, соціометричного статусу в ранній юності, можна припустити, що існує певний взаємозв'язок між соціометричним статусом та особистісною тривожністю в осіб даного вікового періоду. Для дослідження даного припущення нами було здійснено діагностичне дослідження, яке передбачало використання наступних діагностичних засобів: 1) методика оцінки рівня реактивної та особистісної тривожності Ч. Спілбергера (адаптація Ю.Л. Ханіна); 2) методика оцінки особистісної тривожності за шкалою Дж. Тейлор (адаптація В. Г. Норакидзе); 3) методика «Соціометрія» Дж. Морено.

Дослідження проводилось на базі ТЗОШ № 19 з учнями 11-го класу та зі студентами Тернопільського ВПТУ ресторанного сервісу і торгівлі. Всього у дослідженні взяли участь 96 учасників віком 15-18 років: 61 хлопець та 35 дівчат.

Для здійснення кількісного аналізу подаємо дані у таблицях 1, 2, 3, 4.

Таблиця 1

Показники рівня тривожності досліджуваних за методикою Ч. Спілбергера, Ю. Ханіна

Рівень тривожності	Кількість обстежуваних	Кількість обстежуваних у %
Високий рівень	14	14,6%
Середній рівень	65	67,7%
Низький рівень	17	17,7%

Таблиця 2

Показники рівня тривожності досліджуваних за методикою Дж. Тейлора (адаптація В. Г. Норакидзе)

Рівень тривожності	Кількість обстежуваних	Кількість обстежуваних у %
Дуже високий	0	0%
Високий	15	15,6%
Середній з тенденцією до високого	25	26%
Середній з тенденцією до низького	52	54,2%
Низький	4	4,2%

Таблиця 3

Особливості соціометричного статусу осіб раннього юнацького віку з різним рівнем особистісної тривожності (сфера формальних взаємин)

Соціометричний статус	Рівень тривожності							
	Високий		Середній з тенденцією до високого		Середній з тенденцією до низького		Низький	
	кількість обстеж-х	%	кількість обстеж-х	%	кількість обстеж-х	%	кількість обстеж-х	%
«Зірка»	2	16,7	3	13,6	10	25	7	43,7
Популярний	1	8,3	6	27,3	14	35	4	25
Зневажуваний	6	50	10	45,5	13	32,5	3	18,8
Ізольований	3	25	3	13,6	3	7,5	2	12,5

Таблиця 4

Особливості соціометричного статусу осіб раннього юнацького віку з різним рівнем особистісної тривожності (сфера неформальних взаємин)

Соціометричний статус	Рівень тривожності							
	Високий		Середній з тенденцією до високого		Середній з тенденцією до низького		Низький	
	кількість обстеж.	%	кількість обстеж.	%	кількість обстеж.	%	Кількість обстеж.	%
«Зірка»	5	41,7	5	22,8	13	32,5	9	56,2
Популярний	3	25	9	40,9	14	35	4	25
Зневажуваний	3	25	7	31,8	9	22,5	2	12,5
Ізольований	1	8,3	1	4,5	4	10	1	6,3

Результати емпіричного дослідження показали, що у співвідношенні соціометричного статусу (у сфері формальних стосунків) та рівня особистісної тривожності в ранньому юнацькому віці, єдина тенденція не спостерігається, оскільки, наприклад, респонденти зі статусом «зірка» мають як високу тривожність (16,7%), середню з тенденцією до високого (13,6%), так і з тенденцією до низького рівня тривожності (25%) та низькою тривожністю (43,7%). Це саме простежується і в обстежуваних зі статусом «зневажуваний», з високою тривожністю – 50%, з середньою із тенденцією до високого – 45,5%, та з тенденцією до низького – 32,5%, а з низьким рівнем тривожності – 18,8% проте в даному випадку, досліджуваним більшою мірою притаманна висока тривожність.

Таким чином, результати психодіагностичного дослідження підтвердили зроблене нами припущення стосовно взаємозв'язку соціометричного статусу та особистісної тривожності, оскільки рівень тривожності певним чином впливає на якість та характер міжособистісних взаємин в ранній юності та навпаки.

Висновки. Ранній юнацький вік – період бурхливого особистісного становлення, пора усвідомленої проби власних позицій, завершального етапу формування цілісної Я-концепції. Це період, в якому міжособистісне спілкування набуває нового, більш глибокого та важливого значення, де особистість може реалізувати потребу у самовизначенні, проявляти свою індивідуальність, намагається реалізувати свій потенціал. Етап, на якому перешкоди у реалізації даних потреб, ймовірно, може спровокувати зростання рівня особистісної тривожності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заброцький М.М. Основи вікової психології. [Навч. пос.] / М. М. Заброцький. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. –112 с.
2. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 256 с.
3. Опалюк О.М. Особливості взаємозв'язку соціометричного статусу старшокласників і стилів спілкування / О.М. Опалюк, Т.Л. Опалюк // Проблеми сучасної психології: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України. – Вип. 7. – С. 529–539.
4. Прихожан А.М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. учеб. пособие / А.М. Прихожан. – М. : НПО «МОДЭК», 2000. – 304 с.
5. Прихожан А.М. Психологическая природа и возрастная динамика тревожности (личностный аспект): дис. доктора психологічних наук: спец. 19.00.01. / А.М. Прихожан. – М., 1996. – 307 с.
6. Степанов О.М. Психологічна енциклопедія / О.М. Степанов. – К. : «Академвидав», 2006. – 424 с.

Рибка В.

Науковий керівник – Чорна І.М.

ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Актуальність дослідження. Сучасній молодій людині досить складно здійснити вибір професії з урахуванням покликання, нахилів, здібностей через, те що варіантів вибору кар'єри у сучасному суспільстві досить багато, оскільки ринок праці в Україні став значно динамічнішим і диференційованим, а молоді люди не достатньо орієнтуються в особливостях різних професій. Поява нових спеціальностей замість тих, що втратили актуальність, збільшення кількості